

Krise i velfærdsstaten

– Hvordan holder vi på de velfærdsprofessionelle?

Agnete Meldgaard Hansen, Sisse Grøn, Nana Vaaben & Rikke Thomsen

Over de senere år er det blevet sværere at rekruttere og ikke mindst holde på sygeplejersker, lærere, pædagoger, socialrådgivere, politifolk, jordemødre og andre centrale professionelle, som vi som borgere har brug for i forskellige vigtige situationer gennem livet.

Det er et stort samfundsproblem, der allerede nu betyder, at kommuner og regioner har svært ved at besætte ledige stillinger i fx skoler, daginstitutioner og på hospitaler med uddannet personale. Og problemet ser ikke ud til at blive mindre i fremtiden. En prognose lavet for Danske Professionshøjskoler viser, at der vil mangle over 35.000 sygeplejersker, lærere, pædagoger og socialrådgivere i 2030 (Damvad Analytics, 2021).

Årsagerne til problemet og mulige løsninger har længe været diskuteret. Opmærksomheden har været rettet mod uddannelserne, fx mod et for stort frafald, men også mod overgange mellem uddannelse og arbejde – det såkaldte ”praksischock”. Desuden fremhæves vilkårene og arbejdsmiljøet på arbejdspladserne, hvor der er blevet peget på mistillidsparadigmer, manglende mulighed for udfoldelse af faglighed, meningsløst bureaukrati og dokumentationsarbejde, tidspres og manglende løn- og karrieremuligheder.

Den offentlige sektor har i de sidste mange år været under et stort forandringspres og underkastet skiftende typer af rationalisering, modernisering og omorganisering. Overskrifterne er mange: New Public Management,

kvalitetsreformer, evidensbaseret, co-production og tværprofessionisme. Ligeledes har der været introduceret en strøm af nye koncepter for ledelse, faglighed og organisering af arbejdet. Ser vi på den omfattende arbejdslivsforskning, der har beskæftiget sig med denne udvikling, får vi et billede af et arbejdsliv, der radikalt er forandret. Ikke kun i form af øget tidspres og stress i arbejdet, men også med udfordringer af faglighed, råderum, identitet og mening i arbejdet samt ledelses- og samarbejdsrelationer.

Internationalt taler forskere som Fraser (2016), Dowling (2021), og Hansen, Dahl og Horn (2021) ligefrem om ”the crisis of care”, hvor reproduktivt arbejde – bredt betegnet som omsorg (care) – til stadighed er under pres, er underkendt og savner status, symbolsk såvel som materielt.

På den baggrund kan det måske ikke undre, at det er vanskeligt at fastholde professionelle i velfærdsinstitutionerne i disse år. Imidlertid peger meget nordisk forskning på, at reformernes virkning er kompleks, ikke entydigt negativ og stærkt afhængigt af felt og lokal kontekst, ligesom det understreges, at selvom arbejdet i denne sektor nok ikke længere opfattes som et kald, er det arbejde, som opfattes som meningsfuldt – i det mindste potentielt (fx Bovbjerg, 2011; Ernst, 2016; Fejes, 2012; Kamp & Hansen, 2019; Selberg, 2013)

Med afsæt i en stor interesse i det danske arbejdslivsforskningsfelt sætter Tidsskrift for Arbejdsliv i både dette og næste temanummer spot på arbejdslivet for de velfærdsprofessionelle. I dette nummer bringes således fire artikler, to kronikker og en anmeldelse indenfor temaet.

Den første artikel, *Should I stay or should I go? Moralsk stress som push-faktor i politi, folkeskole og ældrepleje* af Nana Vaaben, Kristian Gylling Olesen og Martin Gylling, bygger på empiri fra både politi, folkeskoler og ældrepleje og undersøger, hvordan moralsk stress kan presse professionelle ud af deres jobs, selvom de egentlig godt kan lide det, de selv oplever som deres kerneopgave. Analysen viser bl.a., at medarbejderne i de tre sektorer havner i situationer, hvor de synes, at de svigter, spilder tid eller må stjæle tid og finder disse situationer så svære at være i, at det kan få betydning for deres planer om at blive eller gå. Ydermere finder forfatterne ud af, at arbejdspladserne er forskelligt organiseret, og at det påvirker måden, medarbejderne presses på. Politiet er organiseret som et beredskab, hvilket betyder, at de bliver "bagstopper", der samler op, når der er huller andre steder i sikkerhedsnettet (fx i psykiatrien). Skoler og ældrepleje er til forskel herfra organiseret som et bevillingssystem, så når der opstår akutte situationer med børn eller ældre, skal medarbejderne i gang med at søge om ressourcer til overhovedet at løse problemet.

I det andet artikelbidrag, *Normative dimensioner af sundhedsprofessionelles læringskultur og deres betydning for fastholdelse og rekruttering* af Søren Engelsen, Sine Lehn og Mari Holen, undersøger forfatterne, hvilken betydning læringskulturen har for rekruttering og fastholdelse i sundhedsprofessionelles arbejde. Med empiri fra kvalitative interviews med social og sundhedsprofessionelle fra psykiatrien og medicinske afdelinger samt observationer fra et ortopædkirurgisk sengeafsnit laver forfatterne en fænomenologisk-herme-

neutisk tolkning af læringskulturen. Derved fremdrager de fire normativiteter som særligt relevante for rekruttering og fastholdelse: agens-fornemmelse, fagligt fællesskab, psykologisk tryghed og fejlbarlighetskultur. De viser samtidig, at de fire normativiteter er betingede af et stærkt fagfællesskab og derfor kommer under pres, når det kniber med rekruttering og fastholdelse.

Det tredje artikelbidrag, *At gøre det umulige muligt – en governmentality analyse af én socialsygeplejerskes arbejde* af Emilie Marie Andrés, Karin Højbjerg, Carsten Juul Jensen og Christian Ildrup Gadgaard, zoomer ind på sygeplejerskeprofessionen. Her er funktionen socialsygeplejerske opstået som en måde at søge at imødegå konsekvenserne af ulighed i sundhedsvæsenet. Gennem en enkelt socialsygeplejerskes historie får de beskrevet, hvordan sociale og medicinske dagsordener er på spil, støder sammen og arbejder sammen i sundhedsvæsenet, men også i den enkelte socialsygeplejerskes praksis.

Fjerde artikel, *Selvstyrende teams i hjemmeplejen – en vej til et mere attraktivt arbejde?* af Maria Hjortsø Pedersen, undersøger, om indførelsen af selvstyrende teams i hjemmeplejen evt. kan medvirke til at gøre arbejdet mere attraktivt og spændende. Indførelsen af selvstyrende teams ses i artiklen som udtryk for en mere generel udvikling i retning af mere decentralisering, selvbestemmelse og indflydelse til medarbejderne, som det bl.a. ses i Buurtzorg og Västervik-modellerne. I artiklen analyseres to danske cases, der i organiseringsform adskiller sig fra de to udenlandske modeller. Casene analyseres som assemblager, der forbinder humane og non-humane elementer i netværk af gensidig påvirkning, og det er især udarbejdelsen af kørelister, der kommer under lup. Her vises det bl.a., hvordan selvstyring og frihed, bl.a. i kraft af store skærme og gruppemøder, giver en ny form for fælles synlighed om, hvem der bidrager og tager ansvar, hvorfor der ikke

længere er nogen, der kan "putte sig" og krybe uden om at tage sin del.

Herefter bringer vi en artikel udenfor tema af Bo Klindt Poulsen og Randi Boelskifte Skovhus. Artiklen, *Mesterens syn på sin rolle i erhvervsuddannelser: Hvad er vigtigt for, at lærlingen kan komme til at leve et godt liv som faglært?*, sætter fokus på, hvad forfatterne mener, er et forskningsmæssigt underbelyst tema, nemlig mestrenes forståelse af deres rolle i oplæringsopgaven af lærlinge på lærepladserne. De finder, gennem kvalitative interview med fire oplærere inden for fødevarerområdet, at særligt tre temaer indgår i oplærernes forståelse af egen rolle og det, de lægger vægt på i oplæringen. Det drejer sig om: "at tjene sin løn", "at blive formet og træde i karakter" og "at komme videre til noget man gerne vil". Forfatterne ser de tre temaer som måder, hvorpå mestrene forstår deres rolle i at understøtte, at lærlingene udvikler mulighedsbevidsthed og handleevne i et liv med deres fag og håber, at artiklens fund kan være med til at øge en forskningsmæssig interesse for feltet.

I debatsektionen har vi modtaget to bidrag, der fra ganske forskellige vinkler adresserer temaet om fastholdelse af velfærdsprofessionelle.

Helge Hvid, Frands Frydendahl og Tobias Berggreen Jensen åbner nye horisonter for forbedring af de velfærdsprofessionelles arbejdsliv gennem demokratisering og indfly-

delse i deres kronik *Demokrati gennem sociokrati*. Forfatterne præsenterer sociokratiet som ide og gennemgår sociokratets idehistorie, hvorefter de giver eksempler på ideens spredning og aktuelle udbredelse i dansk og international kontekst. Kronikken slutter af med at rejse en række vigtige spørgsmål om sociokratets implikationer for arbejdspraksisser og arbejdsliv, samt i bredere perspektiv som del af en mere bæredygtig samfundsudvikling.

I temanummerets anden kronik vender Sara Mujinovic vores overordnede spørgsmål på hovedet, og spørger: *Har vi brug for socialrådgivere på beskæftigelsesområdet?* Mujinovic tager afsæt i forskning, der demonstrerer, at mange års reformer af beskæftigelsesområdet har bragt dette i retning af en ensidig arbejdsudbudspolitik og brug af "frivillig tvang" overfor udsatte og marginaliserede borgere. Med dette afsæt sætter de spørgsmålstejn ved, om arbejdet på dette felt i dag overhovedet kan ses som foreneligt med det sociale arbejdes ethos og værdigrundlag om at afhjælpe fattigdom, frigøre mennesker fra strukturel undertrykkelse og at se mennesket og dets værdighed som et mål i sig selv.

Sidst men ikke mindst bringer vi Henning Jørgensens anmeldelse af Susanne Ekmans bog *Giftig gæld og udpint velfærd*. Bogen roses for kritisk at sætte lup på det manglende modsvar mellem ressourcer og krav til de ansatte i velfærdsstaten, men der rejses også en række kritikker af det, Jørgensen kalder en *Giftig analyse af giftig gæld*.

REFERENCER

- Bovbjerg, K. M. (2011). *Motivation og mismod* (K. M. Bovbjerg, Ed.; 1. udgave). Aarhus Universitetsforlag.
- Damvad Analytics. (2021). *Behovet for velfærdsuddannede i 2030 - Prognose fordelt på landsdele*.
- Dowling, E. (2021). *The care crisis : what caused it and how can we end it?* Verso Books. https://www.saxo.com/dk/the-care-crisis-what-caused-it-and-how-can-we-end-it_hardback_9781786630346
- Ernst, J. (2016). Evidence-based Nursing in the IED: From Caring to Curing? *Nordic Journal of Working Life Studies*, 6(1), 47. <https://doi.org/10.19154/njwls.v6i1.4885>
- Fejes, A. (2012). Knowledge at play: Positioning care workers as professionals through scien-

- tific rationality and caring dispositions. In A. Kamp & H. Hvid (Eds.), *Elderly care in transition - Management, meaning and identity at work. A Scandinavian perspective* (pp. 83–105). Copenhagen Business School Press.
- Fraser, N. (2016). Capitalism's Crisis of Care. *Dis-sent*, 63(4), 30–37. <https://doi.org/10.1353/dss.2016.0071>
- Hansen, L. L., Dahl, H. M., & Horn, L. (2021). *A Care Crisis in the Nordic Welfare States? Care Work, Gender Equality and Welfare State Sustainability* (1st ed.) [Book]. POLICY PRESS.
- Kamp, A., & Hansen, A. M. (2019). Nordic New Public Management. In *Work and Wellbeing in the Nordic Countries* (pp. 221–242). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351169967-16>
- Selberg, R. (2013). Nursing in Times of Neoliberal Change: An Ethnographic Study of Nurses' Experiences of Work Intensification. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 3(2), 9–36. <https://doi.org/10.19154/njwls.v3i2.2548>

Agnete Meldgaard Hansen, lektor, ph.d.,
Center for Arbejdslivsforskning, RUC, agmeha@ruc.dk

Sisse Grøn, seniorforsker, ph.d.,
Center for Maritim Sundhed og Samfund, SDU, sisgr@health.sdu.dk
og det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø, smg@nfa.dk

Nana Vaaben, docent,
Københavns Professionshøjskole, nava@kp.dk

Rikke Thomsen, selvstændig konsulent,
thomsenrikke@hotmail.com

Tak til vores bedømmere

Et tidsskrift som vores er stærkt afhængigt af den hjælp, vi får fra vores mange bedømmere, som vurderer og kommenterer de artikler, vi modtager.

Vi skal hermed fremføre en stor tak til alle de bedømmere, der har bidraget til tidsskriftet i 2022.

Agnete Meldgaard Hansen
Anders Buch
Julia Salado-Rasmussen
Bente Bjørnholt
Bertil Rolandsson
Bjarke Refslund
Bosse Bergstedt
Bruno Clematide
Ditte Shamshiri-Petersen
Ditte Tofteng
Frans Bevort
Hans Henrik Hjerimitslev
Henrik Holt Larsen
Holger Højlund
Iben Jensen
Iben Nørup
Ida Schrøder
Jacob Brogaard Kay
Jan Heiberg Johansen

Jan Holm Ingemann
Kasper Tang Vangkilde
Kasper Trolle Elmholdt
Kristian Gylling Olesen
Maja Hojer Bruun
Mette Strange Noesgaard
Mia Husted
Michael Pedersen
Niels Borch Rasmussen
Rikke Horup Sørensen
Sidsel Lond Grosen
Sissel Kondrup
Sofie Sauzet
Steen Høyrup
Stig Broström
Svend-Erik Skaaning
Søren Frimann
Trond Kongsvik
Yun Ladegaard